

ПРО НАШИХ ГЕТЬМАНІВ – СОНЕТНО...

Надія Чорноморець

Минуле – живе. Інша справа, що не завжди про це маєш на думці. Та раптом... Зануришся в давню історію – і відчуєш нескінченну тяглість подій – і минуле оживає, і вже зрозумілішим стає теперішнє, і яснішим постає майбутнє. Бо, як говорить *Олег Криштоба*, «незнання історії не звільняє від відповідальності».

І є надія, що зрештою на українських теренах відродиться державне життя. Століттями прагнув народ звільнитися від іноземного панування на українських землях та намагався налагодити власний державний механізм. Тому так потрібні цьому народові очільники-державники. Заглядаючи в минуле, зупиняємо свій погляд на постатях Гетьманів – людей із різними долями, різних за характерами, але об'єднаних однією метою – незалежна, соборна, процвітаюча Україна.

Надія Чорноморець сонетами змалювала портрети 17-и Гетьманів. Історики по-різному оцінюють їхні намагання створювати чи утримувати незалежну Україну. Отже, маємо змогу, перечитавши сонети, діткнутися до розуміння історії самою поеткою. Крім портретів Надія зробила цікаві замальовки міст, які свого часу були резиденціями Гетьманів.

Читайте, згадуйте, думайте...

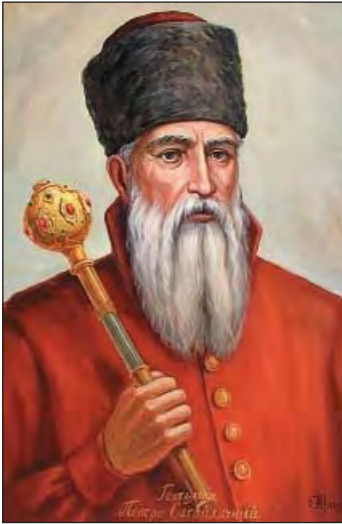
Дмитро Вишневецький
(1516–1563)

**Литовський князь із роду Гедемінів
Старостував в Черкасах і у Каневі.
Відвідав вдало терени султанові.
На Хортиці фортечні вивів стіни.**

**У короля підтримки не отримав.
З царем обміркували спільні справи.
При власнім війську з козаків управних,
Про форт Азов всі помисли нестримні.**

**І був він незалежний ні від кого,
Та Порту Осяйну вельми полохав
Дмитрашка – цей литовський авантюрик.**

**В Стамбул відправлений з молдовського полону.
На гак почеплений – слав три доби прокльони,
Був лучником спасений від тортури.**

Петро Конашевич-Сагайдачний
(1550–1570? –1622)

Тривали 40 днів під Хотиним бої
Та врешті-решт Осман вернув в краї свої –
Поляків в цій війні відвідала удача.

Та хто їм допоміг своєю головою,
Як кілька літ тому під самою Москвою? –
Відважні козаки і гетьман Сагайдачний.

Знесилений від ран, на возі королівським
Додому повертав на київські горби,
Де в унії, однак, є свій митрополит
І урядовця знято над реєстровим військом.

Є рада козаків і є козацьке коло,
Є писарі, хорунжий, штаб гетьманів.
Бажають успіхів їм шляхта і міщани...
Майно заповідав дружині й братським школам.

Богдан Хмельницький
(1595–1657)

Війна з поляками – писались у козаки,
Щоб, врешті, геть – з шляхетської неволі.
Ян Казимир і сам, розгромлений, в полоні...
Від Зборівських угод лиш наслідки ніякі...

Під Берестечком хан лишив козаків підло.
Під Білою зійшлись поляки й Радзивіл.
Нових угод кошмар і новий переділ,
Острозький полк увесь подався до Путивля.

Виснажлива війна всі забирала сили,
В надії до царя – щоб віру захистили.
У Переяславі – Статей розлогих жмут.

Але...але... й але... Сумне яке життя!
Чи, може, шведів хист вквітчає майбуття?
Чи Юрій вбереже від розбрату і скрут?

Іван Виговський
(1608–1664)

Був генеральним писарем Богдана
І добре знався в перемовних іграх,
По смерті ж Хмеля вплутався в інтриги,
Про булаву далекоглядні плани.

Що Переяслав? Незагойна рана,
На вільних землях – царські пси обридні.
А тут Беневський пропонує вигоди –
Освіту, суд, і вольності жадані.

Та знову бунт, і «чорна рада» в Білій.
Юрасю – булаву, а сам віднині вільний,
В Котельві, Дубні, Барі мусить жити.

В Рокитному затримали зухвало,
Судом військовим створено ухвалу,
У камері убито, в час молитви...

Віддати булаву Богдан так мріяв сину,
Та той лише юнак – тягар такий не втрима,
До Києва подався на навчання.

Короткий час Виговський Польщу тішив.
Лишень Юрась ті помисли полишив –
Царю московському знов послані прохання.

Взяли поляки верх – і Корсунська угода.
Змагання із Сомком – спустошення й погибель.
Від запорожців лист про недостойний вибір.
Постригся у ченці з іменням Гедеона.

Та спокою душа не матиме хитка:
В Сарматівські князі – і нескінченні війни...
Чекав лихий кінець – з мотузкою на шії.
І тіло бідака поглинула ріка.

Юрась Хмельниченко
(1641–1685)

У Хмеля – джура, Юрасю – слуга.
Настирне приміряння булави.
Козацьку ворожбу уміло розпалив,
Піддесливо в Московію подавсь.

По «чорній раді» – ватажків скарав,
Владик московських в Церкву допустив,
Статті протидержавні ухвалив.
Боярин. І з московкою побравсь.

Та облизні чомусь з усіх сторін:
В народі – ремство, воеводи – злі.
Куди подітись? Зрадники-вигнанці...

Чи Гетьман? чи холоп? а чи підніжка?
Хіба Іван? Лише Івашка трішки...
Початок в Ніжині, завершення в Диканьці...

Іван Брюховецький
(1623–1668)

Порозумітись з ким? Куди податись?
Перешепталися в Андрусові сусіди –
Дніпра дугою поділили землі згідно,
А там нехай горять у долі власній!

Султановій зголошуватись ласці?
Той «вічний мир» та порухи огидні –
Спустошені житла принагідно.
І вже три гетьмани керманяють одночасно.

Віддати булаву козацькій раді –
Покласти край безперестанній зраді.
Безсилий на розвій – наусибіч Руїна.

До Ярополчого, ексгетьмана маєтку
Чи долинав із пустки голос предків?
Наталя – правнучка, що Пушкіна дружина...

Петро Дорошенко
(1627–1698)

Дем'ян Многогрішний
(1631–1703)

По-різному здобуті визнання –
Полковників заперти у дворі,
Заприсягти у вірності Москві
І Дорошенка від Рогинець відігнать.

Столицю перенести у Батурин
І запросить московських охоронців,
Розвинути кампанію доносів...
Руїни час перевершить похмурий...

І що то – відчуття своєї влади!?
Коли суди не стануть на заваді
В призначеннях і друзів, і рідні.

А вдача запальна і невгамовна
Потуги перемир'я переломить.
І довікує у Сибіру в засланні.

Михайло Ханенко
(1620–1680)

Гетьманування у важкі часи:
Там Дорошенко в Кам'янець-Подільський
Проти поляків слав турецьке військо,
Що українців гнало у ясир.

А Многогрішний мав свої бажання:
Він у царя випрошував уклінно
Всіх українців повернуть невинних
Із Соловків і із Сибірів дальніх.

А він із Запорожжя має плани
До Дорошенка не пустити хана,
З думками про гетьманство безупинне.

Війна на кілька літ за булаву
Влаштувала Польщу і Москву.
Коли три гетьмани – яка ще Україна!

Іван Самойлович
(1620–1690)

Син ієрея – Лівобічний Гетьман.
На правім боці – нищівні бої:
Плюндрують турки батьківські краї,
Сірка покликав в поміч Вишневецький.

Бучацькі згоди – фініш колотнечі?
Ханенко зрікся від клейнод своїх,
Вже й Дорошенко присягнув Москві –
Стать Гетьманом обох боків доречно.

Та спокою немає ні на мить –
В Немирові посаджено Хмельницького,
Поляки шлють гетьманувать Куницького,
Посвячений в Москві митрополит...

А за похід з Голіциним невдалий
Його із сином у Сибір заслали...

В Голландії навчавсь військових справ,
В посольствах королівських слугував,
Гетьманські місії – в Туреччину й до Криму.

Був красномовним бранцем у Сірка.
Кар'єра гетьмана – багата і стрімка.
Науці і церквам – прибутків половину.

В Бендерах, у турецькому прихистку,
Після жахливої поразки і утечі,
Важкий тягар наліг йому на плечі...
Що ж привело в дорогу цю тернисту?

В державницьких речах не бракло хисту.
Та проти шведів стали посполиті –
Не постують, не хрестяться врочисто.
Їм ляхи любі, турки, московити...

Батурин знищено. У Глухові – столиця.
Старі права? Все утиски нові –
Узгоджувати справи дійові,
А на посадах скрізь уже чужинці.

Козаки заслані на будівництва
Фортець, каналів – власні тягарі.
В Печерській Лаврі раптом скарб згорів,
Спудеїв захват Могилянці сниться.

Під заборону – книговидання,
Згріб Меншиков Мазепи надбання,
Лівобережжя – у «петровських пташенятах».

Спинити Орлика. Його палкі стремління,
Малоросійської колегії гоніння.
Йому, зневаженому – лихо обійняти...

Після жахів Батуринських погромів
І під Полтавою розрушливої битви
Серед Мазепиних прихильників і свити
В Бендерах обирався гетьман новий.

Своїх діянь і намірів свідомий,
Освічений, твердий, талановитий,
Він конституцію-угоду зміг створити
Між ним – державцем і козацтвом вольним.

Взяв Карл XII Україну під протекцію,
Козаків запросив до себе в Швецію,
А цар московський обіцяв амністію...

В Німеччині, у Франції, Салоніках,
Шукає згуки в міжнародних хроніках
І справами вміває українськими.

Іван Мазепа
(1639–1709)

Іван Скоропадський
(1646–1722)

Пилип Орлик
(1672–1742)

Павло Полуботок
(1660–1724)

Залишив Скоропадський наказним.
Лише Петро свою тримав стратегію –
Малоросійську ухвалив колегію,
А Вельямінова – наглядачем над ним.

Старшина збурилася норовом лихим
І з виборами Гетьмана перебігом.
Не підкорився слухності запевненням,
Усі нові податки – відмінив.

Закликаний у Петербург на звіт.
Полки відправлені під Коломак в похід,
Але і звідти – пункти про гетьманство.

Безстрашно сперечався із Петром,
Монастирі обдарував добром.
Помер у камері, свободи не діждався...

Данило Апостол
(1654–1734)

Цареві присягнув, лиш булаву отримав
У Глухові, на вічовім майдані
При повному святковому зібранні.
В столицю цар забрав в залог сина.

В нагальні справи повагом поринув.
Без прав маєтки ким в користуванні?
Державний скарб підрахував старанно,
Про судочинство піклував невпинно.

Купців підтримував, їх наміри і дії,
Піти під булаву запрошував і Київ,
Та губернатору була там більша шана...

Коли в вісімдесят він став зовсім безсилий,
В імператриці, зляканій розкриллям,
Гетьманство скасувати – стало в планах.

Кирило Розумовський
(1728–1803)

Він Гетьман. Прокричали тричі ймення.
Йому – бунчук, печатка, булава.
Відновлені козацькі всі права,
Батурину ожить – благословення.

Освіті там високій будь – натхнення.
Зміцнити військо, суд реформувать,
І земляків до Академії збирать.
Старшинська рада – справа повсякдення.

Нова цариця. «Маніфест». Зняття.
Довічна пенсія. Та за кордонами життя.
Гетьманство знищено і Запорозьку Січ.

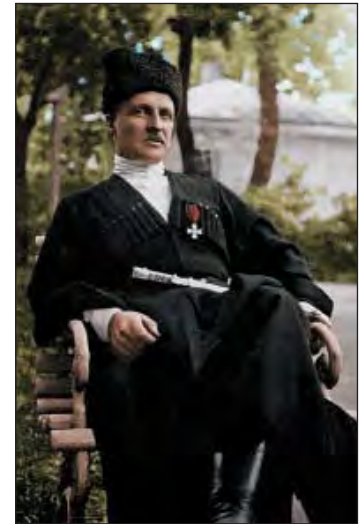
Палац, оркестр, мотиви українські,
Сопілка – оберегом із дитинства.
У церкві Воскресенській стрінув вічність.

Часи буремні. Геть Центральну Раду.
Держава Українська. Гетьманат.
Відразу – міжнародне визнання,
Встановлення гарантій і порядку.

Про Академію наук подбав нащадкам,
Мистецькі і архівні зібрання,
Театр, оркестр і книговидавництво,
Про армію, бюджет державний, банки.

Та в сутності – російський генерал,
Він самостійності ніяк не визнавав,
Про федерацію гадав в Росії білій...

Та – Директорія. Повстання. Самозречення.
Гетьманський дух відроджено в Німеччині.
І мемуари – про шляхи і цілі. ■

Павло Скоропадський
(1873–1945)

* (від Ред.) Для ілюстрації сонетів *Надії Чорноморець* використано фотографії портретів гетьманів України з колекції "Українці в світі" *Петра Юценка* та фотографії історичних карт України, а саме: на стор. 22 подано карту німецького географа і картографа *Йоганна-Баттиста Гоманна* "Західна і Центральна частини території України. Поряд з UKRANIE позначена як RUSSIA RUBRA. На карті зображена фігура, що сидить, *Івана Мазепи*" (Нюрнберг, 1716 р.), а на стор. 29 подано карту України на період 1919 р., яка була заявлена делегацією Української Народної Республіки на Паризькій мирній конференції в 1919–1920 рр.

Література

1. Гетьмани України. Історичні портрети. Збірник (Володимир Антонович, Шанталь Лемерсьє-Келькеже, Орест Левицький, Ярослав Дзира, Гнат Хоткевич, Юрій Хорунжий, Микола Василенко) Київ: журнал «Україна». 1991.
2. Субтельний Орест. Україна. Історія. Київ: «Либідь». 1992.
3. Аркас Микола. Історія України-Русі. Одеса «Маяк» 1994.
4. Яковенко Наталя. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ: Критика. 2005.
5. Таїрова-Яковлева Тетяна. Мазепа. Москва: Молодая гвардія. 2007.

6. Таїрова-Яковлева Тетяна. Гетьмани України. Історії про славу, трагедії та мужність. Київ: ТОВ «Видавництво «Кліо». 2015.
7. Чухліб Тарас. Гетьмани України. Війна, політика, кохання. Київ: Арій. 2016.
8. Українське козацтво. Мала енциклопедія. Київ: «Генеза». 2006.
9. Горобець Віктор. Світанок української держави. Харків: Клуб сімейного дозвілля. 2017.
10. Кониський Георгій. Історія Русов. Репринт 1991. Москва: Видавництво Університету. 1846.
11. Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа. Київ: «Либідь». 1991.

СТОЛИЦІ ГЕТЬМАНЩИНИ

Чигирин – резиденція Богдана Хмельницького, Івана Виговського,
Юрія Хмельницького, Павла Тетері, Петра Дорошенка;

Гадяч – Івана Брюховецького;

Немирів – Юрія Хмельницького;

Батурин – Дем'яна Многогрішного, Івана Самойловича, Івана Мазепи;

Глухів – Івана Скоропадського, Павла Полуботка,

Данила Апостола, Кирила Розумовського

Чигирин Хмельницького

Ліс розступився, чагарі довкола
Та крутосхила Кам'яна гора.
Розважно Тясмин гору обійняв,
Бентежні плавні, далі – Дике поле...

Зимівник козаків, військові схрони.
Дорога поруч пролягала в Крим.
Укріплень мури, вежі, бастіони –
Столиці Гетьманату бути в нім...

Послів приймали – кримських і турецьких,
Австрійських, польських, трансільванських, шведських,
Чинили патріархи слухну раду.

Про мир і допомогу домовляння.
Відступиться хто вперше? чи востаннє?
Універсалів сонм в свобіднім граді.

Немирів

На пагорбах, де Замчик струменить,
Із прадідних давен селився люд.
Не захистила їх валів можуть
Від варварства монгольської орди.

Князі литовські землі берегли.
Ярема виливав шляхетську лють.
В Сарматії князівстві – хіть – сягнуть
Дніпрові з Хмельниченком береги.

Укріплена фортеця із Потоцьким,
Король відвідав місто – Понятовський.
Немирівський Конгрес – сусідський мир.

Строганови звели завод цукровий,
Nemiroff – бренд горілки – всім відомий.
Палац Маріїн – спогадом ясним...

Гадяч

Де Грунь у Псел втікає швидкоплинно
У розкоші замріяних лісів,
Згуртований осідок козаків
Кіндрат Бурляй опікував неспинно.

Мир з посполитими Виговський заключив.
У Брюховецького – столичний двір родинний,
Палац, церкви, майдан, фортечні стіни,
Скарб генеральний війська хоронив.

У власності Апостола земля.
Розвоєм краю Розумовський переймавсь.
Все продано в казну московську згодом.

В «Зелений Гай» – маєток Драгоманова
Скликала в гості Леся друзів знаних,
І Лисенко відпочивав із хором...

Батурин

Для Многогрішного затверджене столицею
Фортечне місто із Литовським замком,
Відібране у шляхти козаками
На лівім боці Сейму мальовничім.

За частоколом сховане й ровами,
З чавунними гарматами на баштах.
Продовжив Самойлович будувати.
Мазепа зводив кам'яниці й храми.

У місті – регулярне планування.
На Гончарівці – власне проживання,
Щоб від соратників близьких – подалі.

Намріяв Розумовський знатне місто –
Сади і парки, і заводи різні,
І Воскресенську церкву – спочивальню...

Глухів

Було колись – спустошила чума...
Відроджувався до життя поволі...
Статей розлогих про козацьку волю
Із Многогрішним склала старшина.

На Радному майдані «розпинав»
Петро Мазепу у лихій сваволі.
У Гетьмани обрали із любові
Івана Скоропадського кричма.

Апостол правував і Розумовський.
Сковорода, Бортнянський, Березовський –
Студіювали у співочій школі.

Стрічає подорожніх Брама Київська.
В блакиті – церква Трьоханастасіївська.
Малоросійської колегії покої. ■

